

ЦЕНТР ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА І ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

на конкурс

Всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції
«Історія міст і сіл України»

Тема:

***«Столітнє село Яструбове,
старовинні та славні села
Денисів і Купчинці»***

(одноденний туристський маршрут)

*Роботу підготували гуртківці
туристсько-краєзнавчого гуртка
Денисівської ЗОШ І-ІІ ст.
Козівського району.
Керівник: Савак Ольга Зіновіївна.*

Тернопіль – 2011

СПИСОК *учасників експедицій*

1. Антоцишин Володимир Володимирович – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
2. Антоцишин Ігор Володимирович – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
3. Демків Василь Михайлович – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
4. Кадило Наталія Василівна – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
5. Кривокульська Ганна Ігорівна – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
6. Одійчук Василь Тарасович – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
7. Турчак Христина Володимирівна – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
8. Цьопик Богдан Григорович – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
9. Шимків Наталія Іванівна – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
10. Шимків Оксана Павлівна – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.
11. Шумилко Марія Володимирівна – 8 клас, Денисівська ЗОШ І-ІІ ст.

ТЕХНІЧНІ ДАНІ МАРШРУТУ

Село Яструбове

Яструбове – столітнє село розташоване на лівому березі ріки Стрипи за 21 км від обласного центру. Тут знаходиться залізнична станція Денисів-Купчинці. Населення – 1001 особа (2007). Перша писемна згадка – 1897 рік, коли проклали залізницю Ходорів-Тернопіль.

Село Денисів

Денисів – старовинне село, розташоване на правому березі ріки Стрипи за 23 км від обласного центру і за 17 км від районного центру. Денисівській сільській раді підпорядковане село Веснівка. Населення – 1076 осіб (2003). Перша писемна згадка – 1559 рік.

Село Купчинці

Купчинці – старовинне село, розташоване на лівому березі ріки Стрипи за 25 км від обласного центру. Купчинецькій сільській раді підпорядковане село Драгоманівка. Населення – 1194 особи (2003). Перша писемна згадка – 1564 рік, проте на його околицях виявлено залишки древнього городища XII-XIII ст.

На під'їзді до села Городище зі сторони Тернополя є розгалуження доріг. Ми повертаємо ліворуч в сторону Зарваниці. Виїхавши на південний пагорб, бачимо рівнинні поля (колишній степ Пантелиха), а з правої сторони минаємо пам'ятний знак. Знаходиться він на висоті 367. Тут у березні-липні 1944 року проходили великі кровопролитні бої. А за знаком – невелика могила (курган). У половині вересня 2006 року тернопільськими археологами її частково розкопано та знайдено скелети чотирьох людей та гончарні вироби II тисячоліття до нашої ери. Проте не будемо поринати в глибокі роздуми й милуватись краєвидами, а заодно марнувати час, бо через кілька кілометрів в'їдемо у порівняно молоде село **Яструбове**. Назва його правдоподібно походить від хижого птаха яструба, що був зображений на шляхетському гербі родини польського землевласника Завістовського. Головний маєток цього пана тоді розміщувався у сусідньому селі Денисові.

Тут у 1890-х роках під час прокладання залізниці Тернопіль-Ходорів, на полях, які відпустив пан Завістовський, було споруджено залізничну станцію. Згодом біля неї побудувалося кілька сімей: українських з Купчинців та польських колоністів. Станцію цю назвали Денисів-Купчинці, а населений пункт Яструбове.

Сьогодні в селі Яструбове завдяки залізничній станції, що служить вантажною базою, функціонують декілька посередницьких промислових підприємств, а також поштове відділення. Тут також працюють загальноосвітня школа, дитячий садок, клуб, бібліотека, ФАП, а в 2000 році

Залізнична станція у селі Яструбове.

Церква та дзвіниця у селі Яструбове.

відчинила свої двері велична новобудова церкви Пресвятої Євхаристії. З цього села пішли у світ вчені географи: доктор географічних наук Ольга Заставецька, кандидати географічних наук Богдан Заставецький, Дмитро Ткач, Леся та Тарас Заставецькі, які видали чимало шкільних та вузівських підручників з географії України.

У протилежну (західну) сторону від церкви асфальтова дорога веде (на віддалі 1 км) до невеликого, але овіяного славою села **Денисів**, яке розкинулось на правому березі тихоплинної ріки Стрипи. Колись ця річка була зовсім іншою: повноводною, а в прибережних очеретах було багато риби, водилося безліч пернатої дичини. Розповідають старші люди, що не при звичаєна до тої місцевості людина в нічну пору не могла б заснути від клетоту та співу різних птахів, але після «освоєння» в 1960-их роках незайманих угідь горезвісною меліорацією майже вся фауна і флора була втрачена.

У давнину Денисів та сусіднє село Купчинці, яке розташоване на протилежному, лівому березі ріки, мали спільну назву містечко Бродилів. Назва ця, ймовірно, походила від непрохідного трясовиння (бродів), що були біла русла Стрипи. Ще й тепер то в одному, то в іншому місцях видовжено западаються окремі ділянки землі – це підземні переходи (тунелі, печери) мовчазні свідки сивої історії Денисова. Одна з легенд розповідає, що з Містечка (урочище в селі Купчинцях) попід Стрипою до денисівського лісу

був підземний перехід. З'єднували колись ці поселення також земляний насипний вал і зроблений із дерев'яних колод розвідний міст. Тих, хто жив біля моста (сторожових), прозвали Валовими. До речі, залишки валу та прізвище Валові були в селі донедавна.

Під час одного з монголо-татарських нашеств'я містечка Бродилів не стало. На його руїнах виникли два нових села: Купчинці (назва походить від слів купці, ченці) та Денисів (від імені першого поселенця Дениса).

Перша згадка про Денисів, як власність теребовлянського возного Мартина Кунатса, зафіксована у другій половині XVI ст.. Згодом про Денисів згадує у «Щоденнику подорожі, яку здійснив у роки 1670, 1671, 1672...» по Україні німецький мандрівник Ульріх фон Вердум. Цей запис датований 28 листопада 1671 року. Тоді село належало панові Косинському. Але люди жили тут значно давніше. На полях біля його хутора Веснівка виявлено поховання доби ранньої бронзи, на денисівському полі Кути та у самому селі крем'яні знаряддя праці початку II тисячоліття до н. е. та черепки глино-випаленого посуду доби Київської Русі. Від того часу Денисів пережив складний і тернистий шлях піднесен'я та занепадів. Зокрема, через його територію декілька разів проходили козацькі полки Богдана Хмельницького. На його полях відбулись історичні битви, найбільша з яких 12 травня 1651 року на переправі через ріку Стрипу та денисівському полі Замости. На вершині гори, Замостами, на місці поховання козаків, відновлено високу козацьку могилу (1993). Архітектор цієї споруди Володимир Гуль, скульптор Борис Рудий (постать сидячого зажуреного козака з бандурою в руках, що біля могили).

Козацька могила

Денисів є найвіддаленішим населеним пунктом від Карпат, де на маєток безжально-скупі польської пані Домарадзької нападали гірські месники опришки. По-сьогодні серед високих понад сторічних дерев збереглися рештки цього польського маєтку й у ньому, дещо добудованому та реконструйованому, розміщений будинок для перестарілих та дільнична поліклініка.

Будинок для перестарілих. Колись тут жила польська землевласниця Домарадзька на помістя якої напали опришки.

У 1868-1901 роках у селі жив видатний музичний та культурно-громадський діяч Галичини отець Йосип Вітошинський. Як Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич та Яків Головацький прославлена «Руська трійця», увійшли в історію, видавши на Західній Україні першу книжку українською мовою славетну «Русалку Дністровую». Так о. Йосип Вітошинський створив у тогочасній Галичині перший 100-голосий чоловічий, а потім 150-голосий мішаний хор.

Уславлений хор о. Вітошинського, про який писала майже вся західноєвропейська преса, зі своїми виступами об'їздив майже всі найбільші населені пункти Західної України. До речі, цей колектив першим узяв до свого репертуару національний гімн «Ще не вмерла Україна»..

Йосип Вітошинський разом з учителем Омеляном Бородієвичом заклали в Денисові першу після Львова читальню «Просвіти» (1870), в якій селяни присягли на тверезий спосіб життя. Він заснував перший на Тернопільщині духовий оркестр, шклу диригентів хорів і духових оркестрів, драматичний гурток та здійснив багато інших благородних справ. Тому в центрі села, напроти церкви, у камені завмер у розмаху рук під час диригування наш славний сподвижник культури. І коли відкриваються двері у Божий Храм, о. Вітошинський ніби допомагає сільському регенту управляти церковним хором та священнику відслужити Літургію.

**Пам'ятник
о. Й. Вітошинському**

**Пам'ятник
М. Шаріку**

**Пам'ятник
Т. Шевченку**

Денисів батьківщина семи письменників: Ілька Кузіва (1874-1916), Григорія Глинки (1875-1966), Іванни Блажкевич (1886-1977), Євгена Бородієвича (1889-1924), Михайла Шарика (1901-1979), Тетяни Федорів (1922-1989), Богдан Мазепи (1928-1978). Однак, на сільському цвинтарі є могила тільки Іванни Блажкевич. Всі інші через окупаційний терор різних завойовників змушені були виїхати та розкинені по світу.

У селі, в сім'ї Григорія Глинки, народилося два сини Антін Глинка (1906-1957) журналіст, політик та культурно-громадський діяч й Ізидор Глинка (1909-1983) учений-біохімік, журналіст, громадський діяч та дослідник. Обидва проживали у Канаді. У селі народився публіцист, бібліограф та краєзнавець Володимир Хома (1930-2005).

Під час Першої та Другої світових воєн на ріці Стрипі зупинялися фронт. Зокрема, під час Другої світової війни, коли була задіяна така потужна воєнна техніка як літаки, танки, гармати та катюші радянські війська через розлив та прибережні трясовиння ріки в період з 24 березня по 14 липня 1944 року не могли прорвати німецької лінії фронту.

Із жовтня 1943 року до кінця березня 1944 року в Денисові перебував провід Крайового організаційного референта ОУН ЗУЗ (Західноукраїнських земель) під керівництвом Юліана Гуляка «Токара». На денисівському хуторі Веснівка в обійстях Григорія та Миколи Микитівих в серпні 1943 року відбувся Вибір (III Надзвичайний Великий збір ОУН). На передодні та в часі Другої світової війни до лав ОУН-УПА вступило понад 80 жителів села, більше 50 пішло в 1-у Українську Галицьку Армію, біля 70 стали воїнами Червоної армії, понад 50 юнаків і дівчат були вивезені в Німеччину та Австрію на примусові роботи, 69 осіб із 21 родини вивезено в Сибір. А скільки ще загинуло за сфабрикованими справами без суду та слідства, померло в застінках НКВС?

Рятуючись від такого «визволення», яке на штиках принесли «старші брати» зі сходу, залишивши власні домівки, близько 200 денисівців подалися

з відступаючим німецьким фронтом на захід. Думали, що залишають свої обжиті родинні гнізда ненадовго, але склалося по-іншому...

Та здорові зерна, які посіяли в духовний ґрунт їх попередники-просвітяни, дали добрі сходи. Нині в Денисові функціонують загальноосвітня школа, дитячий садок, будинок для перестарілих, дільнична поліклініка, сільський клуб, бібліотека, два музеї: краєзнавчий та музей-садиба письменниці Івanni Блажкевич.

Денисівський краєзнавчий музей

Краєзнавчий музей відкрив свої двері в 1967 році завдяки зусиллям і наполегливості письменниці Івanni Блажкевич. Спочатку він був розміщений в двох класах Денисівської школи, але згодом «переріс» приміщення школи й 1984 року його було перенесено в колишню священику плебанію, яку збудував на схилі свого життя о. Йосип Вітошинський. Як святиню оберігають денисівці цей будинок, адже колись у ньому о. Вітошинський проводив репетиції хору та духового оркестру. В цьому будинку гостювали Іван Франко, Василь Стефаник, Михайло Павлик, Осип Маковей, Богдан Лепкий, Андрій Чайковський та багато інших представників творчої інтелігенції минулої та сьогоденної доби. У різні роки в Денисові також були письменники Володимир Гжицький, Тимотей Бордуляк, Роман Лубківський, Петро Осадчук, Петро Засенко, неодноразово Галина Гордасевич, Оксана Сенатович, Володимир Лучук, Микола Мушинка,

Микола Литвин, композитори Анатолій Кос-Анатольський, Василь Подуфалий, художник Корнило Устиянович, чеський етнограф та фольклорист Францішек Ржегорж. Це далеко не повний перелік видатних людей, які приїжджали в Денисів, щоб почерпнути патріотизму, наснаги та натхнення для подальшої творчої праці.

Про все це розповідають експонати музеїв, загальний основний фонд яких нараховує понад сім тисяч. За роки функціонування музеїв їх відвідало десятки тисяч гостей не тільки з нашого регіону, але й з багатьох країн світу. На основі музейних матеріалів тепер письменники пишуть художні твори, а студенти захищають курсові та дипломні роботи.

У виставочному залі Денисівського краєзнавчого музею.

З книжок відгуків почесних гостей довідуємось, що його багатством та красою захоплені відвідувачі з Канади, США, Австрії, Німеччини, Австралії, Франції, Польщі, Чехії, Росії, Латвії, Естонії, Швеції, Голандії та інших країн світу.

Про культурно-громадську роботу, яка ведеться в селі з 2000 року інформує музейна газета-квартальник «Денисівський вісник».

2002 року Денисівський краєзнавчий музей визнано кращим сільським музеєм Тернопільщини.

У залах Денисівського краєзнавчого музею.

*Інтер'єр селянської кімнати кінця ХІХ ст.
У краєзнавчому музеї.*

У музеї письменниці Іванни Блажкевич.

Меморіальна кімната Іванни Блажкевич.

Денисівська церква Святого Миколая.

З ініціативи о. Вітошинського на місці старої дерев'яної церкви 1887 року в Денисові збудовано нову цегляну (архітектор Роттер), яка освячена

іменем Святого Миколая. Розмальовував її в 1888-1889 роках видатний майстер пензля Корнило Устиянович. Під час Другої світової війни її майно згоріло, а купол було знищено. У роки більшовицького розгулу її було перетворено на колгоспну комору. У святому місці часто лунали російські матюки, прокльони, відбувались п'янки, навіть виникали бійки. В часі демократичних перемін споруда знову набула духовного храмового статусу. Теперішній розпис у ній зробили тернопільські художники Михайло Николайчук та Ігор Зілінко.

У центрі села гості також можуть оглянути пам'ятники Тараса Шевченка (1983, скульптор Т. Олієвський), музичного та культурно громадського діяча Галичини о. Йосипа Вітошинського (1992, скульптор О. Мудрак), письменників-земляків Іванни Блажкевич (1989, скульптор І. Мулярчук), Михайла Шарика та Тетяни Федорів (1992, скульптор І. Сонсядло).

Здалеку видно меморіальний комплекс, що також у центрі села. На його 10-метровім шпилі вознісся 3-ох метровий хрест, а біля обеліску на символічний гробиках прикріплено 14 гранітних таблиць, де викарбувані імена та роки життя понад сто денисівчан, що впали жертвами у Першій та Другій світових війнах. Це: Українські Січові стрільці, воїни ОУН-УПА, 1-ої УД УНА («Галичина»), радянської армії, тих хто не повернувся з сибірської неволі, розстріляних більшовиками без суду та слідства (1984, реконструйований

Меморіальний комплекс борцям за волю України.

2006, архітектор В. Гуль). Про важливі історичні віхи свідчать пам'ятники, встановлені на честь скасування панщини 1848 року, на відзнаку проголошення Незалежності України (1993, скульптор І. Сонсядло). У Денисові дієво працює осередок «Просвіти». Серед зримих результатів його роботи меморіальні таблиці Іванни Блажкевич (1986, скульптори Д. Пилип'як та А. Куйбіда), музичного та культурно-громадського діяча о. Йосипа Вітошинського (1988, скульптор В. Садовник).

Липа Богдана Хмельницького.

На території села є пам'ятки природи занесені до реєстру заповідних об'єктів Тернопільської області. Це, зокрема, 480-річна липа Богдана Хмельницького та три 130-річні буки чорнокорі. Всі вони ростуть у саду колишнього польського пана Олександра Уейського. А за три кілометри від Денисова, в околицях урочища Ставки, звідки люди беруть пісок, є карстові джерела, над якими простелився п'ятигектарний став.

Після прощання з Денисовим дорога стелиться в обійми села **Купчинці**. Відоме воно з 1564 року, проте на його околицях виявлено залишки древнього городища з XII-XIII століть. У містечку в 1628 році вже функціонував млин. Під час подій 1648-1649 рр. містечко разом із замком зазнало значного руйнування, було спалено й знищено 95 осель громадян. До уцілілих найстаріших будов у селі є кам'яна церква Введення в храм Пресвятої Богородиці (1875). Стіни у цій церкві широкі. Побутують легенди, що в них криються таємні сховища. Німецький мандрівник Ульріх фон Вердум у своєму щоденнику писав про Купчинці як про місто, котре ординці-чужинці палили та руйнували п'ять разів. Коли він перебував тут у

Церква в селі Купчинцях.

1671 році то ще стояли залишки руїн від замку та вежі. З ініціативи Павла Думки в цьому селі 1891 року виникло перше юнацьке товариство «Сокіл». Неподалік від церкви, на майдані, жителі Купчинців у 1991 році висипали

Могила борцям за волю України в селі Купчинцях.

символічну земляну могилу-курган на честь земляків, які полягли за волю України. Чимало їх у очеретах ріки Стрипи та хуторі Драгоманівка поклали голови в останньому на наших теренах двобої з більшовицькими окупантами 29 червня 1947 року. В 2002 році біля могили освячено меморіальну плиту, на якій вибито прізвища загиблих.

Праворуч біля школи можна оглянути пам'ятники-погруддя. Перший Івану Франку (1970, скульптор І. Гончар). Цей пам'ятник нагадує, що великий Каменяр чотири рази був у Купчинцях (1894, 1895, 1897, 1902), а другий селянському поетові та послові до Галицького сейму Павлу Думці (1854-1918), який народився, жив у Купчинцях і Драгоманівці. Саме до нього, свого побратима по духу, приїжджав І. Франко. У цьому селі стоять також пам'ятники на честь скасування панщини (1848) та тверезості (1878). Купчинці – батьківщина актора американського кіно Михайла Мазуркевича (1909-1990, Майкла Мазуркі). Він зіграв у кіно біля 150 ролей, зокрема у відомих нам фільмах: «У джазі лише дівчата» (1959), «Цей шалений, шалений, шалений світ» (1963). Тут народилися художники Петро Мороз, Дмитро Стецько, бібліофіл Богдан Пастух, культурно-громадський діяч Ілько Блажкевич, вчений юрист Ілля Блажкевич.

Духовий оркестр із Купчинець під проводом уродженця села, диригента Ілька Блажкевича у 1909-1914 роках був одним із кращих у Східній Галичині. Згодом він організував тут невеликий симфонічний оркестр. Також в селі побудовано меморіал полеглим воїнам радянської армії у Другій світовій війні. Неподалік села, на хуторі Драгоманівка, збереглися три липи, під якими розмовляв з селянами та криниця-копанка, з якої пив воду Іван Франко.

Купчинецька загальноосвітня школа І-ІІ ст. На передньому плані пам'ятники – Павлові Думці та Івану Франку.

Відбиток вільнодумства та прагнення до свободи збереглися в Купчинцях із давніх часів по сьогодні. Так, після розвалу Радянського Союзу, наприкінці ХХ століття, купчинецькі селяни першими в районі зайнялися створенням індивідуальних фермерських господарств та підприємницькою діяльністю. У цьому селі функціонують середня школа, дитячий садок, клуб, бібліотека, ФАП та класи Козівської школи мистецтв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савак Б. Денисів //Бережанська земля. Том II. Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Сідней – Бережани – Козова, 1998.
2. Савак Б. З поклоном до Зарваниці // Земля Тернопільська. Тернопіль «Джура», 2003.
3. Хома В. Старовинні Купчинці. Тернопіль «Горлиця», 2000.
4. Хома В. А Денисів село славне. Тернопіль, 1997.
5. Скочиляс І. Маєтковий поділ Теребовлянського повіту... // Україна в минулому. Київ – Львів, 1992.
6. Савак Б. З історії села Денисова. Тернопіль «Терно-граф», 2006.
7. Тернопільський Енциклопедичний Словник. Том 1. Тернопіль «Збруч», 2004.
8. Тернопільський Енциклопедичний Словник. Том 2. Тернопіль «Збруч», 2005.
9. Тернопільський Енциклопедичний Словник. Том 3. Тернопіль «Збруч», 2008.
10. Барвінський О. Спомини з мого життя. Нью-Йорк – Київ «Смолоскип», 2004.
11. Шарик М. Діти війни. Частина I. Вінніпег, 1956.
12. Вердум У. Щоденник // Жовтень, № 10, 1983.
13. Хома В. Герої визвольних змагань на Драгоманівці. Тернопіль «Астон», 1999.
14. Костомаров М. Богдан Хмельницький. Тернопіль, 1888.
15. Бородієвич І. Денисів // Шляхами золотого Поділля. Том III. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1983.